

NLGO-werkgroep Vogels

Jaarverslag project Zomertortel 2025.

Opgesteld door Hans van Oostenbrugge. Redactioneel verrijkt en aangevuld door Ken Kraaijeveld met de resultaten van de DNA-analyse en door George Tanis met inhoudelijke informatie over bijvoederplekken, populatiegegevens en de voedselakker.

Eén van de eerste zomertortels van het seizoen op bijvoederplek Oosterweg 59 (Wildcamera).

Inleiding

Dit project komt voort uit een bijeenkomst met Stichting Duinbehoud en o.a. NLGO in 2022. Vanuit het kader van Groene Gezonde Kustzone werd opgeroepen om projecten te initiëren om de natuur in kustgebieden te versterken of te ondersteunen.

Op initiatief van NLGO-lid Dick Brand werd voor de kop van Goeree één van die projecten het beschermen van de zomertortel (*Streptopelia turtur*). Deze soort werd uitgeroepen tot Iconische Soort. Van hieruit is onder de vlag van de NLGO, binnen de Werkgroep Vogels, een aantal NLGO-leden aan de slag gegaan met het 'project Zomertortel'.

Met medewerking van Vogelbescherming Nederland, Agrarisch Natuur en Landbouwbeheer Goeree-Overflakkee (ANLb), agrariër v.d. Linde, particulieren, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer zijn in de afgelopen jaren verschillende acties ondernomen.

Dit is het derde jaarverslag over het project Zomertortel. De verslagen zijn bedoeld om onze ervaringen vast te leggen zodat deze informatie kan worden gedeeld met belanghebbenden en geïnteresseerden.

U wordt van harte uitgenodigd uw vragen en opmerkingen in te zenden via Zomertortel@NLGO.nl.

Samenvatting

In 2025 zijn op 7 locaties, in de omgeving van eerder nestelende zomertortels, bijvoederlocaties gerealiseerd. Op deze locaties werd door projectleden wekelijks voer gestrooid over een twintig- tot veertigtal vierkante meters. Met deze actie proberen we de zomertortel, voor de periode direct na aankomst in Nederland, een extra voedselbron te bieden. Dit bijvoeren maakt onderdeel uit van een actieplan vanuit Vogelbescherming Nederland (VBN), geïnitieerd door de Europese unie.

Het voer wordt door VBN geleverd. Het bijvoeren is een tijdelijke noodmaatregel, bedoeld om de vogels na aankomst in Nederland extra aan te laten sterken, zodat ze aan legsels (kunnen) beginnen. Bij 6 van de 7 locaties zijn foeragerende vogels gesignaleerd en/of vastgelegd op beeld. Goed nieuws daarbij is dat op de bijvoederlocaties ook juvenielen zijn waargenomen. Het lijkt erop dat het gebruik toeneemt, alsof de vogels de plek 'nog weten' van het vorige seizoen. Daarmee was het bijvoeren ook in 2025 een succes.

Daarnaast is een voedselakker ingericht, aan de Oostdijkse weg in de Oostdijk. Voor het tweede jaar zijn we daar mee bezig. Veel werk, vooral het wieden kostte ons ook dit jaar vele uren. Het resultaat..., is nog niet heel motiverend...

Wel zomertortelduiven op nabijgelegen maisopslag en schapenwei, maar geen enkele duif, zelfs geen hout- holen- of Turkse tortelduif kon met de wildcamera worden vastgelegd op de voedselakker.

Dit jaar zijn ook de resultaten van de DNA-analyse bekend geworden, van de in het vorig seizoen (2024) verzamelde uitwerpselen. De heldere conclusie; in het voorjaar wordt, naast de bijvoederplekken, vooral gefoerageerd op winterpostelein. In de (na)zomer vooral op Zeewolfsmelk, dat groeit op de Kwade Hoek. Weinig tot geen sporen van akkergewassen of -granen.

Onze plannen voor 2026: we blijven bijvoeren én we moeten zuinig zijn op de Kwade Hoek.

En die akker, zeker nu we een nieuwe methode bedacht hebben om het onkruid onder de duim te houden, daar gaan we nog maar even mee door.

De populatie zomertortels op de kop van Goeree over het afgelopen seizoen is afgenomen naar 22 broedparen, een forse achteruitgang. Hopelijk is dit incidenteel.

Inhoud

Inleiding	1
Samenvatting.....	2
1. De zomertortel	3
2. Projectactiviteiten en resultaten 2025	4
Alle partijen die ons dit jaar hebben ondersteund	5
3. Bijvoederlocaties	5
3.1 Opsomming activiteiten en gebeurtenissen	6
a. Lijst bijvoederlocaties en resultaten	6
b. Protocol Bijvoeren Zomertortel.....	6
c. Beelden wildcamera.....	6
d. Locaties wildcamera	7
e. Strooiperiode.....	7
f. Inzet strooien.....	7
g. Waarnemingen door projectleden	7
3.2 Bijvoederlocaties in 2025	7
4. Voedselakker	8
4.1 De zomertortelakker in 2025 in de praktijk.....	9
4.2 Tijdsbeslag voedselakker	12
4.3 Nieuwe tweede voedselakker	13
5. Habitatherstel.....	13
5.1 Provincie Zuid-Holland programma landelijk gebied.....	14
5.2 RTM-locatie de Punt	14
6. Populatiegegevens zomertortel Kop van Goeree 2025	14
6.1 Juvenielen, broedsucces en broedsels.....	17
7. Resultaten van de DNA-analyse	18
8. Artikelen over Zomertortel	20
Bijlage 1. Verspreidingskaarten zomertortel	22
Bijlage 2. Beelden van bijvoerlocaties	25
Nieuwendijk 12.....	26
Oostdijkseweg 59	26
Oostdijkseweg 81A	26

Noordweg	26
Talud Havendijk Stellendam, wandelpad	27
Zuidkant pad Zeester, P naar strand	27
De Punt – bij railsplitsing	27
Diverse beelden van wildcamera op bijvoederlocaties en voedselakker	27
Bijlage 3. Beelden van (wildcamera op) voedselakker	28
Bijlage 4. Foto ´s foerageergebieden zomertortel	29
Bijlage 5. Stand van zaken april 2025.....	31
Bijlage 6. Stand van zaken augustus 2025	32
Bijlage 7. Waarnemingen door de projectleden	34
Bijlage 8. Tijdbeslag voedselakker.....	36

1. De zomertortel

De zomertortel ('zoto' binnen ons project) is de enige Europese duif die migreert tussen zomer- en wintergebied. In de wintermaanden verblijft de soort in de Sahel, de zone waar onder de Saharawoestijn de eerste bomen groeien en de savanne begint. Eind april en in de loop van mei keren de vogels terug in Nederland (en andere gebieden in Europa). Eind augustus en september vertrekken de vogels weer naar hun overwinteringsgebied.

Over de gehele spreidingslinie ondervinden zomertortels bedreigingen;

1. In de landen rondom de Middellandse Zee wordt de soort veel bejaagd (plezierjacht). Jaarlijks werden hier ruim 1 miljoen zomertortels geschoten. Gelukkig is in enkele landen sinds 2021 een 3-jarige jachtstop ingesteld. Helaas is bejaging sinds 2025 weer deels toegestaan, met het instellen van jachtquota. Dit naast (of dankzij?) positieve berichten dat de soort een licht herstel laat zien.
2. De Sahel wordt ontwikkeld als veeteeltgebied, waardoor het natuurlijke leefgebied voor de zomertortel steeds kleiner wordt. Ook in de Sahel wordt op ze gejaagd, voor voedsel.
3. In Europa, in de broedgebieden, neemt het leefgebied steeds verder af. Door een steeds gecultiveerder en opgeruimder landelijk gebied waar vooral wordt gestuurd op productie, verdwijnen de zogenaamde overhoekjes.
4. De ziekte 'het geel' (veroorzaakt door de parasiet *Trichomonas gallinae*) heeft vele slachtoffers gemaakt.

Door deze omstandigheden is in Nederland de zomertortel sinds 1980 met 97% afgenomen. Een vergelijkbaar beeld is te zien in heel (West-) Europa. Zonder maatregelen moet worden gevreesd dat deze soort binnenkort uitsterft als broedvogel in Nederland.

Om verdere achteruitgang van de soort een halt toe te roepen is door de Europese Unie een 'International Single Species Action Plan' opgesteld, gericht op de zomertortel. Het doel van dit actieplan is om de achteruitgang van de zomertortel zo snel mogelijk te stoppen. In het plan worden tal van acties voor de korte en langere termijn benoemd die de zomertortel ten goede moeten komen. Het NLGO-zomertortelproject komt voort uit dit Europese actieplan. Met een aantal gerichte acties probeert de NLGO-projectgroep de huidige zomertortelpopulatie op de kop van Goeree in ieder geval in stand te houden.

De website van NLGO geeft een korte introductie op het project: [Zomertortels | Nlgosite](#).
Vogelbescherming Nederland biedt uitgebreide informatie: [Zomertortel | Vogelbescherming](#).
Ook in opdracht van Provincie Zeeland is veel goede informatie verzameld: [Home | Zomertortel](#).

2. Projectactiviteiten en resultaten 2025

Ook dit jaar was er vooraf geen strakke planning of programma, maar;

- Er is een weloverwogen lijst met goede bijvoederlocaties,
- We weten ons ondersteund door VBN,
- We hebben contact met vergelijkbare Zeeuwse en Engelse projecten,
- Onze projectgroep steunt op een gemotiveerde en gedreven bezetting,
- Daarnaast is er het vaste voornemen om ook die voedselakker tot een succes te maken:
"We gaan doen wat nodig is!"

In april en augustus is voor de projectleden een tussenstand opgemaakt, deze zijn opgenomen als bijlage 5 en 6.

Dit verslag beoogt weer te geven wat er dit jaar binnen het project is gebeurd en ervaren.

De opzet is weer volgens de eerder gehanteerde indeling, volgend uit de fasering van activiteiten;

- bijvoederlocaties,
- voedselakkers,
- habitatherstel.

Daaraan is toegevoegd;

- Informatie over de populatie op de Kop van Goeree,
- Resultaten van de DNA-analyse,
- Artikelen over de Zomertortel.

Alle partijen die ons dit jaar hebben ondersteund

Bij deze willen wij hen hartelijk bedanken;

- Particuliere eigenaren die instemden met een bijvoederplek in hun tuin en ook zelf strooiden,
- Vogelbescherming Nederland, voor adviserende en sturende rol en de levering van voerzaad en wildcamera,
- Natuurmonumenten, voor toestemming voor de inrichting van enkele bijvoederplekken.
- Staatsbosbeheer voor de realisatie van een nieuwe bijvoederplek en mogelijke biotoopversterking,
- Agrarisch Natuur en Landschap beheer Goeree-Overflakkee, voor de toegekende subsidie,
- Agrarisch Bedrijf V.d. Linde, voor het beschikbaar stellen van een stuk grond om in te richten als voedselakker en daarnaast veel dank voor de goede samenwerking bij het beheer daarvan,
- het Leiden Centre for Applied Bioscience (LCAB), een kenniscentrum verbonden aan de Hogeschool Leiden, voor het faciliteren van de DNA-analyse,
- Peter Verbeek, expert historische akkerkruiden, voor de donatie van ca. 150 zaden ruw parelzaad.

Natuurlijk ook dank aan alle leden van ons projectteam, die onvermoeibaar strooiden, zaaiden, wieden en monitorden. Vele uren, vele kilometers, met als doel in ieder geval voor deze regio de verdere achteruitgang van deze vogel te stoppen.

3. Bijvoederlocaties

In 2025 zijn op 7 locaties, in de omgeving van eerder nestelende zomertortels, bijvoederlocaties gerealiseerd. Op deze locaties werd wekelijks voer gestrooid over een twintigtal tot veertigtal vierkante meters. Met deze actie proberen we de zomertortel een extra voedselbron te bieden. Dit bijvoeren maakt onderdeel uit van een actieplan vanuit Vogelbescherming Nederland en de Europese Unie.

Het biologische voer wordt door vogelbescherming geleverd. Bijvoeren is een tijdelijke noodmaatregel, met name bedoeld om de vogels na en voor de migratie extra aan te laten sterken. Pas als de dieren voldoende aangesterkt zijn kunnen ze aan legsels beginnen of zijn ze sterk genoeg voor hun vlucht naar de Sahel.

3.1 Opsomming activiteiten en gebeurtenissen

Over het afgelopen seizoen kan het volgende worden vermeld;

a. *Lijst bijvoederlocaties en resultaten*

De lijst met bijvoederlocaties is weer geëvalueerd en aangepast. Onder 3.2 zijn in tabel 1 'Bijvoederlocaties 2025' alle locaties weergegeven en worden de resultaten uitgewerkt. Bij 6 van de 7 locaties zijn zomertortels gezien, waaronder ook juvenielen.

Het door VBN geleverde bijvoermengsel is van DeliNature:

<https://delinature.be/nl/park-en-neerhofdieren/sierduiven/dovix-tortelduif>

b. *Protocol Bijvoeren Zomertortel*

Vroeg in het seizoen is vanuit VBN nogmaals gewezen op dit door VBN opgestelde protocol. Door dit te volgen worden ziektes, met name het geel, zoveel mogelijk voorkomen. De link:

<https://www.vogelbescherming.nl/docs/72e5e6a0-7b57-481e-af8e-e95c4b52242e.pdf>

c. *Beelden wildcamera*

De wildcamera heeft ook in 2025 weer gerouleerd. 4 keer op een bijvoederlocatie en 3 keer op de voedselakker. Op de bijvoederlocaties werden voldoende beelden vastgelegd om aan te tonen dat de zomertortels de locaties weten te vinden en frequent gebruiken.

De wildcamera is 3 keer op de voedselakker gezet. Helaas leverde dit geen beelden van de zomertortel op. In Bijlage 2 en 3 zijn een aantal foto's opgenomen, om een indruk te geven van wat die camera oplevert.

In onderstaande tabel staat het overzicht van de locaties waar de camera is ingezet, met de periodes en resultaten.

Locatie		Periode	Resultaat
OW59	Bijvoederlocatie	6-16 mei	Bijna dagelijks zoto's, soms 3 tegelijk. Vele andere soorten vogels en reeën en hazen.
OW01	Voedselakker	16-30 mei	Op akker oost van druiven, met winterpostelein. Geen zoto's, helemaal geen duiven. Wel pauwen, reeën en hazen.
Punt	Bijvoederlocatie	4-16 juni	Geen zoto's, wel veel houtduiven.
OW01	Voedselakker	17-26 juni	Op winterpostelein. Geen zoto's, een enkele houtduif.

OW81A	Bijvoederlocatie	2-24 juli	Weinig duiven, slechts één beeld van een zomertortel.
Punt	Bijvoederlocatie	24-30 juli	Geen zoto's.
OW01	Voedselakker	4 aug-13 sep	Bij Huttentut. Pauwen, Reeën, Hazen, geen enkele duif.

d. Locaties wildcamera

De wildcamera heeft helaas niet op alle locaties gestaan. Niet bij de Noordweg, het pad naar de Zeester en op het talud Stellendam. Dit omdat op deze locaties de camera vanaf publieke looproutes zichtbaar zou zijn en daarmee het risico op vandalisme of diefstal te groot werd geacht.

e. Strooiperiode

Ergens tussen begin en half mei is op alle locaties begonnen met strooien, tot uiterlijk begin augustus. Na half juli leek het bezoek aan bijvoederlocaties af te nemen. Na overleg in de groep en met advies van VBN is het voornemen om vanaf eind april/begin mei tot uiterlijk half juli te strooien. Daarna nemen we aan dat de dieren foerageren op natuurlijke zaadbronnen of stoppelakkers. Hopelijk ook nog eens op onze voedselakker.

f. Inzet strooien

Om een indruk te hebben, indicatief, hier een poging om de geleverde inzet door de projectleden die strooiden in beeld te brengen.

Uitgaand van 1 x per week strooien van begin mei tot eind juli (14 weken), over 7 locaties, 1 uur per locatie (uit en thuis), ontstaat het volgende sommetje: 14 x 7 x 1 uur = **98 uren**.

g. Waarnemingen door projectleden

Gedurende het hele seizoen zijn in de groeps-app 'Zomertortel NLGO' waarnemingen gemeld. Deze zijn verzameld in een tabel in bijlage 7.

3.2 Bijvoederlocaties in 2025

De locaties voor 2025 zijn bepaald op basis van de ervaringen in 2023 en 2024. Die locaties waar we in 2024 geen foeragerende Zomertortels hebben waargenomen, ook al weten we dat ze wel in die omgeving zijn gezien of gehoord, hebben we laten vervallen. Ook bereikbaarheid en vegetatiehoogte speelden een rol. Dat heeft geleid tot de volgende lijst:

#		Bijvoederlocaties 2025	Eigenaar	Gestrooid door	Zoto
1	ND12	Nieuwendijk 12	Particulier	Rob Rossel	f/g
2	OW59	Oostdijkseweg 59	Particulier	Ruud van Donk	f/g
3	OW81	Oostdijkseweg 81A	NM	Peter Kostense	f
4	NW	Noordweg	NM	George Tanis	f/g
5	TSt	Talud Havendijk S'dam, wandelpad	RWS	Esther de Jong	f/g
6	ZPZ	Zuidkant pad Zeester, P naar strand.	NM	George Tanis	f/g
7	Punt	De Punt – bij railsplitsing	SBB	Peter Kostense	geen

Tabel 1. Bijvoederlocaties 2025. *Legenda f = foto, g = gezien*

Voor de locaties van de bijvoederlocaties zie hoofdstuk 6 onder afbeelding 2.

Op 6 van de 7 bijvoederlocaties is gebruik geconstateerd. Op 5 daarvan werd meermaals of zelfs dagelijks gebruik door de zomertortel gezien. Op sommige locaties liepen de aantallen op tot 7 á 8 exemplaren tegelijk. Alleen op De Punt werden geen zomertortels gezien. Dit heeft alles te maken met de leegloop van het broedgebied in de loop van mei. Tot eind juni werden de bijvoederplekken zeer regelmatig bezocht door zomertortels. Vanaf juli werd dit opvallend minder en vanaf half juli zagen we niet of nauwelijks nog zomertortels op de bijvoederlocaties. Opmerkelijk genoeg is dit precies in de periode wanneer de jongen uitvliegen. Het lijkt erop dat vogels na het broedseizoen de broedgronden verlaten, uitzwermen en clusteren rondom de Kwade Hoek voor de daar volop beschikbare zaden van de zeewolfsmelk. Omdat de bijvoederlocaties niet meer werden gebruikt, is eind juli, begin augustus gestopt met bijvoeren.

4. Voedselakker

Ook in 2025 is met een subsidie van het ANLb de zomertortelakker van v.d. Linde aan de Oostdijkseweg ingezaaid met naar verwachting geschikte plantensoorten. Op het 0,5 ha - 5000m² metende perceel zijn 9 verschillende soorten ingezaaid. Dit was het 2^e seizoen dat we de akker probeerden 'in productie' te krijgen, als aanvullende voedselbron voor de zomertortels. De resultaten worden hieronder beschreven.

Afbeelding 1: Overzicht van de akker en de ingezaaide soorten in najaar 2024 en voorjaar 2025.

4.1 De zomertortelakker in 2025 in de praktijk

Najaarszaai 2024

Na het zaaiklaar maken door v.d. Linde is op 24 oktober 2024 een hoekje ingezaaid met barbarakruid (ca. 250m²) en winterpostelein (ca. 250m²). De winterpostelein kwam goed op. Het barbarakruid kwam op, maar matig. Mogelijk is deze soort te laat in het najaar gezaaid want het kiemt vooral met de laatste zomerwarmte in het najaar. In de winter is dit deel nog enkele keren gewied en ook in het vroege voorjaar zijn we nog een paar keer terug geweest voor een schoffelronde.

Voorjaarszaai 2025

Na het zaaiklaar maken door v.d. Linde is op 24 april en 2 mei de rest en het grootste deel (4500 m²) van de akker ingezaaid. De zaaimachine die we vorig jaar van dhr. Thijs Breen mochten ontvangen is van grote waarde geweest. Alle ingezaaide gewassen stonden binnen een week boven de grond. Helaas, niet alleen het gewas kwam goed op. In de loop van mei kwam ook bijzonder veel onkruid op. Daarom werd besloten om elke 2 weken een schoffelronde uit te voeren. In mei is 3 maal een schoffelronde uitgevoerd. Met name op het lage stuk van de oude koeienwei werd het in de loop van mei een gevecht tegen de bierkaai. De onkruiddruk was hier bijzonder hoog, waardoor een groot deel van de akker werd overwoekerd. Met name perzikkruid en beklierde duizendknoop waren hier debet aan. De ingezaaide spurrie, vlas, en zomertarwe waren al snel geheel overwoekerd. Daarom is

besloten de ingezaaide spurrie, vlas en zomertarwe samen met de braakstroken te laten frezen door v.d. Linde. Alleen boekweit en huttentut hielden stand. Op het ingezaaide stuk naast de druiven, met barbarakruid en winterpostelein, bleef de onkruiddruk vrij laag. Dit deel is hoger gelegen, droger, zandiger en voedselarmer. Op het lage deel bleven alleen huttentut en boekweit over. Hoewel deze goed groeiden was handmatig schoffelen, door de onkruiddruk, uiteindelijk ook geen optie meer. Daarom is besloten om deze stroken met een elektrische bosmaaier (van de NLGO-werkgroep Terreinbeheer) van onkruid te ontdoen zodat het gewas meer de ruimte kreeg. In juni is dit deel nog tweemaal met de bosmaaier bewerkt en ook in juli is nog een ronde uitgevoerd. Op 4 augustus is een deel van de huttentut met de bosmaaier gemaaid en over de braakstroken gestrooid waardoor zaden beter beschikbaar kwamen voor (eventueel) de zomertortel. Op 25 augustus is dit uitgevoerd voor de boekweit (gemaaid en uitgespreid).

Najaarszaai 2025

In oktober is een deel van de wijngaard gerooid en om praktische reden is een deel van de zomertortelakker verplaatst van de oude koeienwei (het natste deel) naar het vrijgekomen stuk van de wijngaard. In oktober is door v.d. Linde het gehele perceel verschillende keren gefreesd. Het stukje winterpostelein en barbarakruid is gefreesd maar niet opnieuw ingezaaid. Als proef gaan we kijken in hoeverre winterpostelein en barbarakruid spontaan ontwikkelen. Er is hier nog wel een deel van het zelf geteelde ruw parelzaad gezaaid. De oude koeienwei en het nieuwe deel van de wijngaard is in oktober geheel ingezaaid. Het volledige perceel bestaat dus aankomend seizoen (2026) uit najaarszaai. Alle ingezaaide soorten kwamen al snel op. De resultaten hiervan worden in het volgende jaarverslag (2026) verder besproken.

Om de onkruiddruk in het nieuwe seizoen 2026 te verlagen is een nieuw zaaiplan bedacht. Hiervoor is extra hulp aan v.d. Linde gevraagd en daar is positief op gereageerd. Het nieuwe plan bestaat uit bedden (50cm breed) met enkele zaairijen per bed welke dicht op elkaar zijn gezaaid en met een hoge zaaidosering per rij. Tussen de bedden ligt een brede braakstrook, welke maandelijks wordt gefreesd.

Evaluatie akker

Het is helaas nog niet gelukt (althans, dat is niet geconstateerd, noch vastgelegd) om zomertortels naar de akker te verleiden. Gelukkig kunnen we constateren dat er enige vooruitgang wordt geboekt. We hebben inmiddels ervaring opgedaan met het inzaaien met de handzaamachine. Zo hebben we de mogelijke problemen bij het werken met de zaaimachine ervaren zoals een verstopte zaibuis door aarde waardoor er geen zaad werd gezaaid. Ook het instellen van de zaaidichtheid en de zaadhoeveelheid bleek belangrijk. Zo zijn het vlas, zomertarwe en spurrie heel lichtjes en met een lage zaaidichtheid ingezaaid. Deze drie soorten kwamen al snel mooi boven, echter het gewas had geen volume door de lage zaaidichtheid. Hierdoor raakten deze soorten al snel verdrongen door onkruid. Huttentut en boekweit is wel dik ingezaaid met een hoge zaaidichtheid. Ook deze soorten kwamen al snel goed boven en door de hoge zaaddosering had het gewas een stevig volume waardoor het gewas niet werd verdrongen door onkruid. Het gewas groeide met de hoge onkruiddruk mee en werd daardoor niet overwoekerd. Ook het weegbreeslangenkruid deed het goed. Het kleine hoekje met het laagblijvende duivenkervel en lage zaaidichtheid werd geheel overwoekerd. In het hoekje met barbarakruid en winterpostelein is de grond zandiger en droger.

Hierdoor was de onkruiddruk laag en werd het gewas niet overwoekerd. Het ging alleen om oppervlakkige onkruiden die regelmatig zijn gewied. Het barbarakruid kwam mager op en bleef zeer klein. Van het laatste gewas, winterpostelein, hadden we hoge verwachtingen. Op Goeree is dit een belangrijke voedselbron voor de zomertortel. Hoewel het gewas en zaadsetting van de winterpostelein goed was, heeft de wildcamera geen zomertortels vastgelegd.

Waarom het nog niet lukt is een zomertortel op de akker te lokken blijft gissen. Enkele gedachtes hierover zijn:

- De akker zit nog niet in het systeem van de zomertortel.
- De zomertortels prefereren de naastgelegen (kuil)mais van de boerderij boven de akker en vliegen daar specifiek vanuit de broedgronden naartoe. Verschillende keren is gezien dat zomertortels, tijdens het onkruid wieden, over de akker vlogen richting het kuilvoer. Of op het kuilvoer foerageerden, 100 meter van de akker. Op een vlakbij gelegen schapenweide, waar ruim werd gevoederd voor de schapen, zijn ook regelmatig zomertortels waargenomen.
- Ook op de winterpostelein is het niet gelukt zomertortels te krijgen. Het is echter goed om te beseffen dat het hoekje winterpostelein slechts 250 m² van de 5000 m² metende akker beslaat, dat is 5%. Het is dus mogelijk dat ze dit kleine hoekje nog niet hebben gevonden.
- Mogelijk is er een zogenaamde mismatch in het zaadaanbod. Nagenoeg het hele perceel bestond uit voorjaarszaai. Soorten als huttentut en boekweit zijn 100-dagensoorten (na inzaai duurt het 100 dagen voor het gewas kan worden geoogst). Met het inzaaien op 24 april en 2 mei is de huttentut op 4 augustus 'geoogst', de boekweit op 25 augustus. Het grootste deel van het zomertortelseizoen zit er dan al op. Bovendien zijn er dan waarschijnlijk genoeg andere alternatieven zoals geoogst graan en natuurlijk de zeewolfsmelk in de duinen. Ook de bijvoederlocaties werden vanaf half juli niet of nauwelijks meer bezocht, zie hoofdstuk 3.2.
- In hoeverre het aangeschafte zaad is gecultiveerd of gemodificeerd en of dat invloed had op de behoefte van de zomertortel is niet bekend.

Verder viel op dat de oude koeienwei steeds meer een akker wordt. Grote kluiten, 'vazzen' (grove graspollen op oude wortel) en bonken zijn er nagenoeg uit (in tegenstelling tot 2024) en de grond is steeds beter bewerkbaar. De weersomstandigheden waren in 2025 ook zeer goed door het overwegend droge weer. We beseffen dat het omvormen van een oude weide naar een akker tijd nodig heeft, de naweën van de oude koeienwei zijn nog steeds zichtbaar. In het afgelopen seizoen was dat de hoge onkruiddruk van perzikkruid en beklierde duizendknoop. Waarschijnlijk zijn met het omzetten/scheuren van de wei naar akker veel voedingsstoffen vrijgekomen welke in de afgelopen decennia in de teellaag van de wei zijn opgebouwd. Perzikkruid en beklierde duizendknoop zijn indicatorsoorten van een voedselrijke bodem en kunnen in een pionierssituatie massaal kiemen. Dit is precies in 2025 gebeurd. Wat dat betreft is er nog geen evenwicht in de akker. Het kan enkele jaren duren voordat dit evenwicht wel ontstaat. Na uitspoeling van de voedingsstoffen door regen zal de akker in de toekomst langzaam maar zeker voedselarmer worden. Met behulp van machinaal frezen kan de zaadbank van onkruid worden uitgeput.

Ingezaaide soorten en keuzes

Zoals in voorgaand stuk is te lezen groeiden de gewassen boekweit en huttentut goed. Echter op het moment dat het zaad beschikbaar kwam was het seizoen van de zomertortel al grotendeels voorbij. In het ideale plaatje zijn er het gehele seizoen zaden beschikbaar voor de zomertortel. Vooral in het vroege voorjaar wanneer in de natuur nog zaden weinig beschikbaar zijn. Precies dan zou de akker een belangrijke rol kunnen spelen als aanvullend voedselaanbod. Het gebrek aan voldoende voedsel in het (vroege) voorjaar wordt gezien als een belangrijk knelpunt voor de zomertortel. Om wel aan de behoefte aan het vroege voedselaanbod te voldoen is najaarszaai de enige optie. Vlas en huttentut kunnen in het najaar worden gezaaid, maar geven dan waarschijnlijk pas zaad vanaf eind mei en juni. Dat is nog steeds niet de ideale situatie. Dan moet er toch gekeken worden naar vroeger zaadzettende soorten. Dit zijn over het algemeen laagblijvende soorten en deze worden niet op grote schaal geteeld. Dat brengt het volgende probleem met zich mee, want aan het zaad van deze soorten hangt een prijskaartje. Als soorten die geschikt zouden kunnen zijn, bekende voedselplanten maar prijzig in aanschaf, kunnen genoemd worden winterpostelein, duivenkervel, ruw parelzaad, hopklaver, spurrie, grote- of ruige klapproos, vroege wikke-soorten, reigers- en ooievaarsbekken, ereprijssoorten, silensoorten en hoornbloemsoorten.

Er is tijd nodig om deze soorten op een akker te introduceren en dit kan alleen in kleine stappen door klein te beginnen, met kleine hoeveelheden zaad. Met een goed beheer kunnen deze soorten zich op een natuurlijke wijze over de akker uitzaaien, echter daar gaan enkele jaren overheen. In het najaar van 2025 hebben we daar een eerste stap in gezet om de gehele akker met winterpostelein, ruw parelzaad, spurrie, duivenkervel, Franse silene en enkele vroege wikkesoorten in te zaaien. Daarmee hopen we aan de benodigde vroege zaadzetting voor de zomertortel te voldoen.

Ruw parelzaad

Om aan de vroege zaadbehoefte van de zomertortel te voldoen is er gekeken naar alternatieven. Ruw parelzaad, een historisch akkeronkruid, zou een kansrijke plant kunnen zijn, echter het zaad is duur. Om de kosten te drukken is daarom gekozen om zelf zaad te oogsten. Daarom is deze soort op kleine schaal voorgekweekt in de winter van 2024-2025. In het voorjaar zijn 450 planten uitgeplant in de eigen moestuin en bij v.d. Linde. De planten zijn geoogst, gedroogd en gedorst. Dit leverde ruim 2,5 kilo zaad op. Dit is in het najaar van 2025 gezaaid op de zomertortelakker. Nu maar hopen dat de zomertortel de zaden van deze plant in het seizoen van 2026 weet te vinden.

4.2 Tijdsbeslag voedselakker

Om een indruk te geven van de aantallen uren die gemoeid zijn met het beheer van een voedselakker, door de projectleden, zijn deze uren in bijlage 8 verzameld in een tabel. Kort weergegeven; met **8 personen**, waarvan sommigen slechtse en enkele keer aanwezig waren (hooggewaardeerd!), zijn **19 bezoeken** aan de akker afgelegd, in totaal is er **128 uren** gewerkt. Dat zijn dus ruim 3 volledige werkweken.

4.3 Nieuwe tweede voedselakker

Er wordt nog steeds gezocht naar een locatie voor een tweede voedselakker. Van de gesubsidieerde maximale 1 hectare is 0,5 hectare in gebruik bij v.d. Linde. Er zijn afgelopen jaar nog enkele grondeigenaren benaderd voor de resterende 0,5 hectare maar helaas werd steeds niet positief gereageerd. Het is lastig om eigenaren te vinden welke openstaan voor het project. Hopelijk vinden we in 2026 wel een tweede akker. Voorwaarde is wel dat we daar pas aan beginnen als de akker machinaal zal worden beheerd. Dit om de werkdruk voor de projectgroep te beperken.

5. Habitatherstel

Naast het bijvoederen en de voedselakker, beide bedoeld als tijdelijke maatregelen om de verdere achteruitgang van de zomertortel in deze regio te stoppen, is het herstellen van de natuurlijke habitat de activiteit die in de toekomst voor duurzaam herstel van de populatie moet zorgen. Op dat vlak kan de projectgroep zelf niet zo veel realiseren. We proberen wel bij verschillende partijen, op bescheiden schaal, de zomertortel en zijn habitat onder de aandacht te brengen.

5.1 Provincie Zuid-Holland programma landelijk gebied

Binnen het overleg met Provincie Zuid-Holland over Natuur Netwerk Nederland (NNN) en Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied (ZH-PLG), is het herstel van heggen en hagen en van de groenblauwe dooradering benoemd door NLGO. Ook de voordelen die dit biedt voor de zomertortel zijn benoemd (of de zomertortel als iconische soort is benoemd). Hun reactie op onze vraag of de zomertortel nu binnen hun plannen mede een rol speelt (iets ingekort);

Het project NNN Binnenduintrand Goeree houdt rekening met de zomertortel. We zitten nu in de fase uitvoering – planuitwerking. Op een aantal percelen beogen we het natuurbeheertype kruiden- en faunarijke akker: granen, veldbonen etc. Gunstig om de bodem te verschrallen en zomertortels en wintervogels te voeren. Ook liggen er kansen voor het behoud van de zomertortel door te zorgen voor dichte singels met heesters en akkertjes met granen of braakliggende en/of geplagde veldjes. Daarnaast hebben we (voor een deel van het project) het natuurbeheertype haagbeuken- en Essenbos met een brede mantelzoom vegetatie langs de bosrand van heesters en kruiden. Een dergelijk bos is geschikt voor zomertortel, nachtegaal, koevinkje, oranjetipje en vele andere zangvogels en insecten en past goed bij aanwezige natuurwaarden van de binnenduintrand.

5.2 RTM-locatie de Punt

In overleg met Staatsbosbeheer (SBB) is besproken om grenzend aan het RTM-tracé stukken duin kaal te maken, zodat de winterpostelein over grotere weinig begroeide stukken kan ontkiemen en zo toegankelijker wordt voor de zomertortel. Dit is najaar 2025 opnieuw bij SBB aangekaart.

Daarnaast is binnen het projectteam gesproken over het gevoerde beleid van RTM inzake het kaal houden van de tracé's langs het spoor. Deels is dit te wijten aan recent uitgevoerd renovatiewerkzaamheden aan het spoor, deels een gevolg van beheer gekoppeld aan veiligheidsmaatregelen om het spoor vrij te waren van branden in de droge zomerperioden. Voor de biotoop voor de zomertortel zou het ideaal zijn als in de periode van mei tot half juli er een natuurlijke, karig met vooral eenjarigen begroeide habitat zou bestaan, tijdens hun broedperiode. Over dit beheer zijn we in gesprek (voorjaar 2026) met de RTM-beheerder, met al toegezegde ondersteuning door ProRail Nederland. De uitkomst zal in het volgende verslag worden vermeld.

6. Populatiegegevens zomertortel Kop van Goeree 2025

Ook in 2025 is de populatie van de zomertortel op Goeree weer in kaart gebracht. In een aantal gebieden waren er verschuivingen te zien, rondom het Havenhoofd leek de soort af te nemen. Op De Punt was er sprake van leegloop. In het duingebied ten noorden van Ouddorp en Kwade Hoek bleef het aantal gelijk. In 2025 werden 22 territoria gevonden. Na 2023 met 33 territoria, 2024 met 29 territoria en nu 2025 met 22 territoria neemt de soort dus ook op Goeree af in aantallen.

Verspreiding in 2025

Op De Punt begon het veelbelovend met 3 zingende vogels op 13 mei. Echter na deze datum zijn er nauwelijks meer waarnemingen gedaan en was het gebied verlaten. Ondanks regelmatige bezoeken werden nagenoeg geen zomertortels meer gezien of gehoord. Een heel verschil met voorgaande jaren. Dit alles heeft ongetwijfeld te maken met de renovatiewerkzaamheden aan het naastgelegen treinspoor. In voorgaande jaren en 2024 waren de bermrijke begroeiing met eenjarige soorten (winterpostelein), waar dagelijks zomertortels op de zaden foerageerden. In de winter en voorjaar van 2025 vonden diverse werkzaamheden aan het spoor plaats. Hierdoor waren eenjarige kruiden als winterpostelein nauwelijks aanwezig. Daarnaast is in de loop der jaren het naastgelegen verbrande duin dichtgegroeid met bramen. Dit verbrande stuk duin leverde in de jaren na de brand een geschikt foerageerbiotoop voor de zomertortel op, maar is inmiddels dus grotendeels weer dichtgegroeid met bramen. Zie ook Bijlage 4 voor foto's van dit gebied. Door deze opeenstapeling van omstandigheden was de voorheen in het broedgebied aanwezige voedselbron verdwenen en zijn de zomertortels waarschijnlijk om die reden uit het gebied vertrokken. In lijn met de leegloop op De Punt werden er op het eilandje in de Grevelingen, de Hompelvoet, weer wel zomertortels gezien en gehoord. In de periode 2020-2023 was hier steeds 1 territorium aanwezig. In 2024 werd deze reeks verbroken; geen koerende vogels meer. Verassend was dan ook dat vanaf eind mei 2025 weer zomertortels werden gezien en gehoord. Op 11 juni koerden zelfs 3 mannetjes in een compact cluster. Later in het seizoen ging het weer steeds om 1 koerende vogel. Opvallend om te zien is dat alle waarnemingen uit de periode 2020-2025 precies uit dezelfde hoek van het eiland komen. Het lijkt er dus op dat vogels van De Punt zijn verhuisd naar de Hompelvoet. Ook op de Kabbelaarsbank nabij Port Zélande was er een bovengemiddeld aantal waarnemingen. Vanaf begin mei tot eind juli was hier een territorium aanwezig. Verder zong er plots begin juli een mannetje nabij de Kerven ter hoogte van de Vrijheid. Gezien de late datum wordt deze niet meegerekend in het jaartotaal. Toch vermeldingswaardig. Overigens had deze vogel een wat schorre zang. We hopen de vogel hier volgend jaar weer te horen. Samenvattend voor de zuidwesthoek van Goeree was het een rommelig jaar. Dit is ook goed terug te zien in de waarnemingenkaart in bijlage 1.

Aan de noordkust tussen de vuurtoren van Ouddorp tot aan de hoofdingang Kwade Hoek was het beeld heel anders, mooi stabiel en qua verspreiding nagenoeg een kopie van vorige jaren. Aan de Groene Dijk werden de vaste 3 territoria weer geteld op precies dezelfde locaties als vorige jaren. Op 12 mei werden zelfs 4 territoria gevonden maar latere bezoeken leverden steeds 3 territoria op. Het aantal voor de Groene Dijk blijft dan ook op 3. Het duingebied ten noorden van Ouddorp was ook heel stabiel met 7 territoria. Ook hier zaten paartjes weer honkvast op precies dezelfde locaties als voorgaande jaren. Opvallend is nog dat de meeste zomertortels hier rondom strandovergangen zitten. Verder oostwaarts was ook het paartje ter hoogte van het Middelduinpad weer aanwezig. Verder oostwaarts was nog een territorium aanwezig. Ook bij de hoofdingang van de Kwade Hoek waren de vaste 3 territoria op een rij aanwezig. Rondom Havenhoofd leek de teller wat lager uit te

komen op 4 territoria. Op de Scheelhoek werd nog 1 territorium gevonden. Op de Slikken van Flakkee werden voor het eerst geen territoria gevonden.

Samenvatting verspreiding 2025	Nederland		Goeree	
	Jaar	Aantal broedpaar	Jaar	Aantal broedpaar
- De Punt Hier kan worden gesteld dat het gebied was verlaten (0 paar).	1978-1983	35.000/50.000	2019	30
	1998-2000	10.000/12.000	2020	31
	2013-2015	1200/1400	2022	20
	2018-2020	600/900	2023	33
	2020-2025	<500 (?)	2024	29
			2025	22

- Hompelvoet In 2024 nog 4 paar.
Hier werd op verschillende dagen vanaf eind mei en in juni en juli steeds 1 paar gehoord. Alleen op 11 juni werden 3 koerende vogels bij elkaar gezien. Hier wordt 1 paar aangegeven (**1 paar**).
- Kabellaarsbank Hier is er steeds 1 gehoord vanaf begin mei tot eind juli. (**1 paar**).
- Groene Dijk De 3 vaste paren (**3 paar**).
- Ouddorp Noord Een mooi kerngebied (**7 paar**).
- Middelduinpad Het vaste paartje aan het Middelduinpad, halverwege nog een paar en tot Kwade Hoek bij de hoofdingang de 3 paar op rij (**5 paar**).
- Havenhoofd Hier was een afname zichtbaar (**4 paar**).
- Scheelhoek Op de Scheelhoek blijft de zomertortel gelukkig nog terugkomen (**1 paar**).

In bijlage 1 zijn een aantal verspreidingskaarten opgenomen.

Afbeelding 2. Verspreiding broedparen en bijvoederlocaties in 2025. Verspreidingskaart uit 2024 is te vinden in bijlage 1.

Opgeteld komt het aantal voor 2025 op 22 broedparen, een forse afname ten opzichte van de voorgaande 2 jaar. Hoewel de afname ook lokale oorzaken kende zoals op De Punt hoopten we, na een 3-jarige jachtstop in Zuid-Europa, juist een toename te zien. Helaas kunnen we dit niet constateren. Enigszins hoopvol is wel dat op de belangrijkste broedplaatsen, de noordkust van Ouddorp, de stand stabiel is.

6.1 Juvenielen, broedsucces en broedsels

De aankomstperiode leek in 2025 iets vroeger dan in 2023 en 2024 (beide 23 april).

In 2025 werd de eerste zomertortel van het seizoen op 17 april gezien en in de laatste week van april liepen de aantallen vrij snel op. Mogelijk dat het zonnige en warme weer met overwegend zuidoostelijke winden in grote delen van Europa daaraan meehielp. Het droge zonnige weer hield het gehele broedseizoen aan, wat voor de zomertortel gunstig lijkt. Dit lijkt zich ook terug te vertalen in het verschijnen van de eerste juvenielen. Deze werd op 22 juni gezien te Ouddorp Noord. Dit was een week vroeger dan voorgaande 2 jaren, resp. 30-06 en 02-07. Vanaf de maandwisseling juni/juli werden op meer locaties juvenielen gezien.

Van de goed gevolgde paartjes aan de Noordweg/Groene Dijk werden ook juvenielen gezien. Van het meest westelijke paar is geen data. Van het middelste paar werd op 2 juli 1 juveniel gezien. Van het oostelijke paar werden 2 juvenielen gezien op 12 juli. In 2024 had dit paar vanaf 13 juli 2 uitgevlogen juvenielen.

Voor de overige paartjes is het niet eenvoudig om een broedsuccesmeting uit te voeren. Men moet op het juiste moment op de juiste locatie staan of simpelweg heel veel veldrondjes lopen tijdens de maandwisseling van juni/juli. Te Ouddorp Noord werden naast de vroege juveniel van 22 juni nog een paartje met 2 juvenielen gezien op 4 juli. Deze foerageerden op en nabij de bijvoederlocatie. Ook op 27 juni werd een juveniel gezien bij de hoofdingang van de Kwade Hoek. Op 1 juli werd een juveniel gezien op de bijvoederlocatie van de Stellendamse buitenhaven. Verder werden in het naseizoen, in augustus in de duintjes van de Kwade Hoek nog verschillende juvenielen gezien. De eerste juvenielen verschijnen dus rondom de maandwisseling juni/juli en meer volgen er in de eerste helft van juli. Met een broed- en nestduur van ca 5 weken beginnen de meeste vogels dus eind mei of begin juni met het broedsel.

Voor het goed gevolgde oostelijke paartje aan de Groene Dijk/Noordweg betekent dit het volgende. Op deze broedlocatie werd op 30 april de eerste zomertortel gehoord. Van dit paartje werden op 12 juli 2 vliegvlugge jongen gezien. Met een broed- en nestduur van 5 weken is dit paartje dus begin juni, of op zijn vroegst in de laatste dagen van mei gestart met het broedsel. Hoewel op 30 april al aanwezig wordt er toch 4 weken gewacht voordat ze overgaan op broeden.

Na het uitvliegen van de jongen lopen verschillende gebieden leeg. Aan de Groene Dijk/Noordweg zijn na het uitvliegen van de jongen de broedgronden nagenoeg verlaten. Ook te Ouddorp Noord wordt de trefkans vanaf half juli snel kleiner. Daarmee ondernemen deze of in ieder geval de meeste paartjes in deze deelgebieden slechts 1 broedsel. In 2024 was dit ook het geval op De Punt. Hoe het in de overige gebieden is zoals Kwade Hoek en Havenhoofd is niet bekend.

7. Resultaten van de DNA-analyse

Dit hoofdstuk geeft een dieetanalyse van zomertortels op Goeree in voor de leek begrijpelijke termen.

Het is als artikel ook geplaatst in de STERNA 2026.1.

De wetenschappelijke publicatie is benoemd onder hoofdstuk 8.

Zomertortels zijn vegetariërs die uitsluitend leven van zaden. Qua keuze van zaden zijn ze vrij opportunistisch. Een zoektocht door de literatuur leverde een lijst op van meer dan 170 soorten planten die in het dieet van de zomertortel zijn vastgesteld. De lijst bevat veel grassen en granen, maar ook allerlei kruiden en zelfs boomzaden. Het is niet verbazend, dat het dieet van zomertortels in Engeland verschilt van dat in Spanje, Hongarije of Senegal. Uit zo'n bonte verzameling plantensoorten is niet makkelijk af te leiden waar de zomertortels op Goeree precies van leven. We moesten dus zelf aan de slag.

Keutels verzamelen

Het idee was om gedurende een heel broedseizoen zoveel mogelijk verse keutels van zomertortels te verzamelen op zoveel mogelijk verschillende plekken. Dat klinkt simpeler dan het is. Een zomertortel aan de grond zien is al een hele opgave, en dan moet hij of zij ook nog poepen. George Tanis presteerde het om tijdens het broedseizoen van 2024 op deze manier niet minder dan 58 verse zomertortelkeutels te bemachtigen. De keutels werden verzameld in alle maanden tussen mei en september en van De Punt tot de Kwade Hoek. Vogelbescherming, nauw betrokken bij het zomertortelwerk op Goeree, was bereid een DNA-analyse van deze monsters te financieren. Arjen Speksnijder, lector bij het Leiden Centre for Applied Bioscience (LCAB), een kenniscentrum verbonden aan de Hogeschool Leiden, wilde het project graag faciliteren. Daarmee stonden alle lichten op groen en kon de kostbare lading verscheept worden naar Leiden.

DNA uit keutels

Zo'n keutel bevat DNA van allerlei verschillende organismen. Uiteraard dat van de planten die de duif gegeten heeft, maar ook dat van de vogel zelf en zijn darmbacteriën. In dat laatste waren we niet geïnteresseerd. En ook de vele miljarden DNA-letters (de A's, T's, G's en C's) van al die verschillende plantensoorten hoefden we niet allemaal te weten. De truc om te achterhalen wat de zomertortels gegeten hadden was om in te zoomen op een heel klein stukje DNA uit de bladgroenkorrels van al die planten: het zogenoemde matK-gen. Dat stukje is heel handig, want alle planten hebben het, maar zomertortels en darmbacteriën niet. Bovendien heeft iedere plantensoort zijn eigen unieke matK-lettelvolgorde. Dus als je bepaalt welke matK-lettelvolgordes er allemaal in het DNA uit een zomertortelkeutel zitten, dan weet je wat die zomertortel gegeten heeft. Een van de laboranten op het LCAB haalde met een standaardprocedure het DNA uit elk van de keutels en

vermeerderde het matK-gen met behulp van PCR (bekend van de corona-test). Die PCR-reacties resulteerden voor iedere keutel in een heleboel korte DNA-moleculen van het matK-gen.

DNA-letters lezen

Al die matK-moleculen werden vervolgens in een kleine DNA-sequencer van de firma Oxford Nanopore gestopt. Zo'n apparaatje kan de DNA-letternvolgorde van vele duizenden DNA-moleculen tegelijk aflezen. Na dat apparaat een nachtje zijn werk te hebben laten doen, hadden we de volgende ochtend een enorm tekstbestand met daarin heel veel matK-letternvolgordes. Van elk daarvan wisten we uit welke zomertortelkeutel hij afkomstig was. Nu was het een kwestie van elk van deze letternvolgordes vergelijken met een database van alle matK-letternvolgordes van alle Nederlandse planten. Daar draaien de computerservers van het LCAB hun hand niet voor om. Het eindresultaat was een grote tabel met voor elke keutel het aantal matK-letternvolgordes dat overeenkwam met elk van de plantensoorten in de database.

Zomertorteldieet

De volledige tabel zal binnenkort gepubliceerd worden in een wetenschappelijk tijdschrift, maar de belangrijkste conclusies waren als volgt:

Het zaad van winterpostelein, een klein plantje dat algemeen is in de duinen, is het hoofdvoedsel van de Goereese zomertortels gedurende het hele voorjaar.

In de zomer schakelen de zomertortels over op een dieet van zeewolfsmelkzaden.

Granen en akkeronkruiden, vaak het hoofdbestanddeel van het zomertorteldieet in andere landen, troffen we in de Goereese keutels niet aan.

Het voer dat we voor ze strooien eten ze ook echt op, getuige de matK-letternvolgordes van mais, gierst en sorghum die we in sommige keutels vonden.

Een ruime variatie aan duinplanten, van reigersbekje tot riet, werd in sommige van de keutels geïdentificeerd.

Daarmee wijkt het dieet van de zomertortels op Goeree sterk af van wat er in de rest van Europa gegeten wordt. Noch winterpostelein, noch zeewolfsmelk is ooit eerder aangetroffen in het dieet van zomertortels. Onze resultaten zijn ook van nut voor onze inspanningen om de zomertortel op Goeree te behouden. Want de conclusie mag zijn; bijvoeren heeft zin, winterpostelein zaaien heeft zin en de Kwade Hoek is ook voor de zomertortel goud waard. Als het zou lukken om het akkerland van Goeree weer geschikt te maken voor de zomertortel, dan is daar een wereld te winnen.

8. Artikelen over Zomertortel

Rijp en groen, verzameld en gedeeld via de groeps-app Zomertortel NLGO:

Birdlife: heropening jacht

- [EU Commission gives green light to reopen hunting season for Turtle-dove - BirdLife International](#)

Birdguides: Herstel populatie

- [European Turtle Dove shows signs of rapid recovery - BirdGuides](#)

VBN: Heropenen van de jacht

- [Europese Commissie staat jacht op zomertortel weer toe | Vogelbescherming](#)

Operation Turtel Dove: onderbouwing heropenen van de jacht

- [TFRB-25-03-02-Technical-recommendation-2025.pdf](#)

Nature Today : EU-commissie staat jacht weer toe

- [Nature Today | Europese Commissie staat jacht op zomertortel weer toe](#)

English Conservationists: duiven vrijgelaten

- [Conservationists race to rescue England's turtle doves from extinction | Birds | The Guardian](#)

Project De Hoevens Noord Brabant:

- [De Zomertortel, een haast verdwenen soort in Noord-Brabant](#)

Omroep Zeeland:

- ['Iedereen is het wel eens, de zomertortel moet terugkomen naar Zeeland' - Omroep Zeeland](#)

Birdguides : inzet vrijwilligers en wildcamera's:

- [The trail cameras and teamwork supporting turtle dove recovery - BirdGuides](#)

Oost-Vlaanderen, Assenede:

- [De reis van de zomertortel - Regionaal Landschap Meetjesland & Leievallei](#)

NLGO, in STERNA 2026.1:

- Artikel over de stand van zaken van het NLGO-project Zomertortels

- Artikel over DNA-analyse van in 2025 geanalyseerde uitwerpselen van Zomertortels.

Leiden Centre for Applied Bioscience (LCAB):

- DNA-analyse uitwerpselen Zomertortel. *Publicatie is in voorbereiding.*

Bijlage 1. Verspreidingskaarten zomertortel

Een overzicht van alle waarnemingen uit 2025. Het ging om ruim 720 ingevoerde waarnemingen. De drie paartjes op een rij bij de hoofdingang van de Kwade Hoek werden alleen al ruim 240 keer ingevoerd op waarneming.nl. Opvallend is de leegloop op De Punt en juist een toename aan waarnemingen bij Port-Zelande en Hompelvoet. Daarnaast missen ook de waarnemingen van foerageervluchten boven de N57/Brouwersdam, meestal vanaf juni (Bron: NDFP).

Een overzicht van alle waarnemingen uit 2024. Het ging om meer dan 730 ingevoerde waarnemingen. De drie paartjes op een rij bij de hoofdingang van de Kwade Hoek werden ca. 190 keer ingevoerd op waarneming.nl. Goed te zien is het cluster bij De Punt en de foerageervluchten boven Brouwersdam (Bron: NDFF).

Verspreiding broedparen (29) van de zomertortel op Goeree in 2024.

Bijlage 2. Beelden van bijvoederlocaties

Nieuwendijk 12

Geen camera geplaatst. Wel beelden met eigen camera. Dagelijks meerdere zomertortels op de voederplaats.

Oostdijkseweg 59

Dagelijks zomertortels op de camera.

Oostdijkseweg 81A

Tijdens een wildcamera-sessie eenmaal een zomertortel op beeld.

Noordweg

Dagelijks zomertortels op deze locatie, tot 7 tegelijk. Vogels komen zowel vanaf de Groene Dijk als van de broedplaatsen uit Ouddorp Noord, 2 kilometer oostelijker.

Talud Havendijk Stellendam, wandelpad

Wel een foto ontvangen van een juveniel, deze is helaas onscherp en daarmee onbruikbaar.

Zuidkant pad Zeester, P naar strand

Regelmatig zomertortels op de voederplaats. In juli werden hier ook 3 verschillende juvenielen gezien.

De Punt – bij railsplitsing

Geen zomertortels vastgelegd door leegloop van het broedgebied.

Diverse beelden van wildcamera op bijvoederlocaties en voedselakker

Bijlage 3. Beelden van (wildcamera op) voedselakker

Winterpostelein, gezaaid in 2024. Op akker oost van druiven.

De wildcamera en een opname van hazen.

Hoge onkruiddruk, vooral door massale opkomst Perzikkruid.

Najaarszaai in 2025 op akker op oude weide en nieuwe akker tussen druiven.

Bijlage 4. Foto's foerageergebieden zomertortel

Situatie op het Flauwe Werk nabij de Noordweg. Het talud is een belangrijk foerageerterrein voor de zomertortels. In de randvegetaties van duindoorn naar schraal duin is winterpostelein algemeen aanwezig. Punt van zorg is het geleidelijk dichtgroeien van het talud met struweel.

Situatie op De Punt. In augustus 2022 is hier door een natuurbrand 8 hectare duinstruweel verbrand. Op het verbrande deel kiemden massaal éénjarigen, vooral winterpostelein, foto rechts. Inmiddels hebben bramen de overhand gekregen en verdwijnen de open plekken waar zomertortels op foerageren, foto links.

Situatie op De Punt. In 2024 waren de bermen van het spoor talrijk begroeid met éénjarigen, vooral winterpostelein. Zomertortels waren hier dagelijks foeragerend te zien, 2 bovenste foto's. In 2025 waren de bermen na ingrijpende werkzaamheden aan het spoor geheel kaal, wat resulteerde in de afwezigheid van éénjarigen en daarmee ook van zomertortels.

Jonge zeewolfsmelkduintjes op de Kwade Hoek. Typisch foerageergebied in de (na-)zomer. Zaden van de zeewolfsmelk zijn in overvloed aanwezig.

Bijlage 5. Stand van zaken april 2025

Rondgestuurd binnen projectgroep.

1. Jaarverslag over 2024

Document is af en verstuurd, weinig reacties (is dat dan goed of niet?).

2. Tabel bijvoederlocaties voor 2025

Het aantal en de locaties is met George bepaald. Graag controleren of deze voor jezelf nog klopt (als je genoemd wordt, ben je het daar ook mee eens). Heb je nog suggestie, laat je horen!

Voederlocaties	2025	Wordt gestrooid door
Nieuwendijk 12	1	Rob Rossel
Oostdijkseweg 59	2	Ruud van Donk
NM Oostdijkseweg 81A	3	Peter Kostense
NM Noordweg	4	George Tanis
Talud Hav.dijk S'dam, ing. wandelp.	5	Esther de Jong
NM Zuidkant pad naar Zeester, v.a. P naar strand.	6	George Tanis
SBB De Punt – perron bij Tramstation	7	Peter Kostense

3. Vogelvoer bestellen

Bestelling plaatsen door sturen van een mailtje naar zomertortel@vogelbescherming.nl. Vergeet dan niet het bezorgadres erbij te vermelden! Andere referenties zijn niet nodig. Slaats levert in hoeveelheden van 5 kg of 20 kg.

4. Voedselakker 01 op Oostdijkse weg

Dit jaar al 2 x gewied in het stuk voor Barbarakruid en Winterpostelein. George, Ed en ik hebben ons 'uitgesloofd', al viel het ook wel weer mee; 2 á 3 uurtjes en we waren rond. Het barbarakruid staat er heel mager op, de winterpostelein voorbeeldig. Die bloeit al. Gelukkig staat er ook veel vogelmuur, dat is ook een goede plant voor de zomertortel. George gaat nog zelf geteelde ruw parelzaad planten. George heeft het zaad al besteld.

Jan heeft de rest van de akker nu 1x gefreesd. Het is de bedoeling om voor half april, dan willen we zaaien, nog een keer te frezen, te ploegen en glad te maken.

We hopen dat het goed komt. Eind april zetten we de wildcamera hier neer, om de eerste zoto's te verwelkomen...

George is nog bezig geweest om andere locaties te vinden. Dat valt helaas niet mee. Voor het zaaien hebben we een zaaimachine, voor het wieden een wiedmachine (met dank aan Thijs Breen) en twee 5-tands cultivatoren en schoffels (met dank aan NLGO).

Bijlage 6. Stand van zaken augustus 2025

Rondgestuurd binnen projectgroep.

Onderstaande probeert weer te geven wat er in 2025 heeft plaatsgevonden binnen het NLGO - project Zomertortel.

Bijvoerlocaties 2025

We hadden 7 bijvoerlocaties; RTM-punt, Noordweg, Strandopgang P-Zeester, Oostdijkseweg 59, Oostdijkseweg 81A, Nieuwedijk 12, Talud S'dam. Op bijna alle locaties zijn Zoto's gezien, op 6 ook vastgelegd op foto. Alleen op RTM-punt zijn geen vogels gezien. Informatie is steeds gemeld in de app. Moet nog verzameld worden. Dat blijkt tijdrovend en foutgevoelig. Mogelijk volgend jaar iedereen een eigen tabelletje bijhouden en inzenden aan het einde van het seizoen?

Dit jaar op aangeven van VBN en Project Zeeland ergens eind juli gestopt met bijvoeren. Voor volgend jaar is bedacht, op advies van VBN, om half juli al te stoppen met bijvoeren.

Dit jaar lijken er matige aantallen uit de waarnemingen, in vergelijking met vorige jaren, ondanks de intussen 3-jarige jachtstop in ZW-Europa. Vanuit Zeeland kwam de informatie dat sommige gezenderde dieren (in voorgaande jaren?) half augustus al 'op trek' waren. Overigens zijn ze er (eind augustus) nog steeds op de Kwade Hoek, afgelopen dagen en weken worden ze dagelijks gezien in de zeewolfsmelk, tot 8 exemplaren tegelijk, zie o.a. waarneming.nl. Cijfers over 2025 worden nog door George en Ken aangeleverd. Dan weten we meer.

Voedselakker

Op Oostdijkseweg 1 is weer gewerkt op de voedselakker. In het voorjaar gaf de winterpostelein goed zaad. Helaas nooit zoto's gezien of vastgelegd. Terwijl de dieren wel foerageren op zeer nabijgelegen schapenwei en maisopslag.

Ook de in juli en augustus gemaaide Boekweit en Huttentut, en op braakgefreesde grond gespreid, gaven (nog) geen zoto's te zien, opvallend genoeg helemaal geen duiven. Wel heel veel verwilderde pauwen. Voldoende zaad, zoto's in de buurt, overvliegend; geen foerage. Oorzaak? Daar wordt nog over nagedacht. In het definitieve jaarverslag komen we daar op terug. Het zou zo maar kunnen dat de nabijgelegen mais een stuk interessanter is voor de zoto's.

- Beter en voedzamer voer vlak in de buurt?

Nog te doen

Dit najaar de hoek met Winterpostelein alleen frezen en hopen dat er nog voldoende zaad in de grond zit. Onkruid handmatig verwijderen (schoffelen) in na- en voorjaar.

Op noordelijke helft van de oude wei voorjaarsgewassen inzaaien half oktober (enkele stroken met dicht bij elkaar gelegen zaaisporen (3 tot 5). Eind september frezen. Na opkomst zorgen dat rondom de gewasstroken de grond braak en leeg blijft (door te frezen).

Voornemen voor 2026

Smalle stroken dicht inzaaien (bijvoorbeeld 3 sporen naast elkaar met het zaaimachien, daaromheen brede banen frezen. Dit om onkruiddruk machinaal te kunnen aanpakken.

Onderzoeken of we kunnen inzaaien op bufferstroken op akkers in westnieuwland???

- ANLb-GO benaderen; is dit voor boeren aantrekkelijk (te maken)

- Geschikte locaties selecteren
- Betreffende boeren proberen te interesseren voor proefperiode
- Onderzoeken of een freesje te regelen is voor montage op NLGO maaibalk
- 2^e voedselakker realiseren. Alleen mogelijk wanneer de akker machinaal onderhouden wordt door een externe en niet door de werkgroep zomertortel.

Biotoopherstel

Weinig te melden. Hopelijk dat in het project voor Natuurherstel bij Oude Oostdijk ook groenblauwe dooradering aandacht krijgt.

Van SBB, die bij De Punt maatregelen zou nemen om open grond te creëren nog niets gehoord. Daar gaan we nog achteraan.

Uitwerpselen analyse 2024

Nog geen uitslag of rapportage bekendgemaakt.

Bijlage 7. Waarnemingen door de projectleden

In de groeps-app 'Zomertortel NLGO' werden vele berichten gepost om elkaar te informeren. Hieronder een overzicht van de gemelde waarnemingen. Dit zijn niet per se álle waarnemingen op de Kop van Goeree, maar alleen degene die zijn gemeld in de app. Onder Hoofdstuk 6 Populatiegegevens zijn (mede) de waarnemingen van externen gebruikt om de populatie zo goed mogelijk in beeld te brengen.

De informatie hier kan een aanvullend beeld geven van de aantallen, perioden en verspreiding van de dieren over het seizoen.

Melder	Locatie	dd	#	Omschrijving
MBroere	WN.nl	17-4	1	Oostduinen.
EdJong	Pad HvnHfd	20-4	3	1 zingend, 2 vliegend.
NvdLinde	OW1	25-4	x	Gezien op schapenweide bij v.d. Linde.
RRossel	ND12	26-4	1	Op bijvoerlocatie.
RRossel	ND12	27-4	2	Op bijvoerlocatie.
RRossel	ND12	30-4	1 +	Op bijvoerlocatie.
GTanis	NW	30-4	1	Op bijvoerlocatie.
RRossel	ND12	2-5	1	Op bijvoerlocatie.
GTanis	NW	3-5	1	Op bijvoerlocatie.
KKatsman	P Kw. Hoek	3-5	1	Roepend.
EdeJong	Duin HvnHfd	3-5	1	Roepend.
EdeJong	Punt v Poot	3-5	1	Gezien.
PKostense	Middelduin	4-5	1	Zingend bij duinopgang 2.
PKostense	Fietsp vlakb. P.KwH	5-5	1	Gezien.
NvdLinde	Schapenwei	8-5	3	Gezien en foto.
EdJong	Punt v Poot	9-5	2	Gezien.
GTanis	Punt, plasjes	13-5	3	Roepend.
Wildcam.	OW59	6-5	3 +	Van 6 tot 16 mei, bijna dagelijks, tot 3 gelijk.
GTanis	Voedsel Akker 01	16-5	3 +	Overvliegend en gehoord.
HvO	ZPZeester	17-5	1	Bij bijvoerplek, in een boom.
FAberson	Bij Plaatje	21-5	1+	Regelmatig gezien en gehoord.
EdeJong	Talud St'dam	25-5	2	Gezien op de bijvoederplek.
RRossel	ND12	Alg.	17+	Regelmatig meerdere zoto's tegelijk.
HvO	NW	31-5	2	Foeragerend, snavelend. Gaaf! Foto.
FDröge	WN.nl, Talud St'd.	31-5	1	Op talud, foerag. Later zingend baltsend.
EdeJong	Einde Oosterweg	5-6	1	Zingend.
RRossel	ND12	8-6	5	Bijna dagelijks waarnemingen.
GTanis	TSt	10-6	1	Op Talud St'dam, 1 dag na voer strooien.
HvO	Fietsp Kw.Hk	11-6	1	In boom, koerend, ook door RRossel gezien.
KKatsman	NW	12-6	3	Foeragerend.
EdJong	TSt	14-6	1	Op bijvoederplek.
EdJong	Schapenwei OW1	16-6	5	Foeragerend op gemorste mais.
HvO	Schapenwei OW1	16-6	3	Foeragerend op gemorste mais.

EdeJong	Kwade Hoek	16-6	3	Gezien.
EdeJong	Einde Oosterweg	16-6	2	Gezien.
HvO	Schapenwei OW1	17-6	1	Gezien.
HvO	NW	20-6	7	Gezien.
HvO	Strand noord, oprel	20-6	1	Koerend in boomkruin.
GTanis	ZPZeester	22-6	1	Eerste juveniel in 2025, bij bijvoerlocatie.
DvStr.	Langs fietspad KwH	27-6	1	Vliegvlug jong gezien.
PKostense	Langs spoor Punt	1-7	1	Gezien.
EdJong	TSt	1-7	3	Gezien, waarvan 1 juveniel op bijvoerlocatie.
PKostense	Kwade Hoek	2-7	1	Gezien, bij bankje bij jutbak.
GTanis	VA OW1	8-7	3	Overvliegend bij voedselakker.
KKraaijev.	Havenhfd	14-7	1	Vliegend richting Kwade Hoek.
RRossel	ND12	17-7	n	Vanaf 27-4 bijna dagelijks tot aan 10-7. Op wildcamera 8 tegelijk, 2x juveniel.
DvStr.	Strand KwHoek	juli	n	Foeragerend op Zeewolfsmelk.
KKraaijev.	Strand Oostduinen	6-8	12	Minimaal 12 waarvan 5 juveniel.
EdJong	Strand KwHoek	15-8	1	Vliegend over het schor.
EdJong	KwHk - Oostduinen	24-8	2	2 adult bij opgang naar strand
KKraaijev.	Strand KwHoek	28-8	6	Gezien, waarvan 2 juveniel.
DvStr.	Havenhfd	25-8	1	Zingende zoto.
DBrand	Strand KwHoek	1-9	3	Gezien op zeereep strandhaak Kwade Hoek.

Bijlage 8. Tijdbeslag voedselakker

Om ook voor de voedselakker een indruk te krijgen van de benodigde inzet, is in de tabel hieronder een opsomming van werkzaamheden en uren in 2025 verzameld.

Datum	# manuren	Omschrijving
17-01-2025	2x 2 = 4 G, H	Wieden winterpostelein op akker oost van druiven.
12-03-2025	3x 2 = 6 G, Ed, H	Wieden winterpostelein
02-04-2025	2x 2 = 4 G, H	Wieden winterpostelein. Schade door vraat.
24-04-2025	2x 3 = 6 G, H	Gezaaid op gefreesd land, naakte haver, spurry, vlas en boekweit.
02-05-2025	4x 3 = 12 G, Er, K, H	Zaaiwerk afgemaakt. Gezaaid; huttentut, Hans, Erik & George. Het op 24-04 gezaaide gewas stond boven. Verder bij winterpostelein gewied en bij het op 24-04 gezaaide stuk.
16-05-2025	4x 2 = 8 G, Er, K, H	Gewied, veel opkomst van Perzikkruid.
30-05-2025	4x 3,5=14 Er, G, JL, H	Véél Perzikkruid. Héél lastig wieden.
06-06-2025	3x 2 = 6 O, K, G	Wieden, wieden, wieden.
10-06-2025	2x 3 = 6 G, H	Gewied met 2 bosmaaiers van NLGO. Boekweit en Huttentut staan er redelijk op, de rest maar vergeten.
20-06-2025	3x 3 = 9 K, S, H	Gewied, moeizaam door dik opkomend perzikkruid.
26-06-2025	2x 3 = 6 G, H	Gewied.
03-07-2025	2x 3 = 6 G, Er	Gewied. Huttentut draagt zaad, Boekweit bloei immens.
04-08-2025	2x 2 = 6 K, H	Huttentut gemaaid en op braakstrook geharkt.
25-08-2025	2x 3 = 6 G, H	Boekweit gemaaid en gespreid op braakstroken.
03-10-2025	3x 3 = 9 G, Er, H	Nieuw stukje akker tussen druiven gereed voor frezen.
20-10-2025	2x 3 = 6 G, H	Nieuwe akker ingezaaid, parelzaad, vlas, barbarakruid, huttentut. Akker oost, met winterpostelein, is alleen gefreesd. Daar 1 baan parelzaad gezaaid.
30-10-2025	2x 3 = 6 G, H	Gefreesde oude wei ingezaaid met winterpostelein, parelzaad, duivenkervel, spurrie, wikkesoorten, vlas, huttentut Franse silene. Op 20-10 gezaaid gewas staat boven.
18-12-2025	2x 1 = 2 G, H	Overleg met Jan, schouw akker, aanpassingen besproken.
24-12-2025	2x 3 = 6 G, H	Bedden beter gemarkeerd door palen te verzetten. Gewied in de bedden.
Totaal	128 uur	G = George Tanis
	19 bezoeken	Er = Erik Tanis
		K = Ken Kraaijeveld
		JL = Jan Lokker
		S = Servaas van der Horst
		O = Onno Veenendaal
		Ed = Ed Wijk
		H = Hans van Oostenbrugge

Tabel. Uitgevoerde werkzaamheden op de voedselakker Oostdijkseweg.